

244

A BUDAI VÁR

(LAPOK RÉGI ÉS ÚJ TÖRTÉNETÉBŐL)

3.

Az 1945-ös katasztrófa nem az első volt a budai Vár történetében. Voltak ennek is előzményei — évszázadokkal korábban is, s legutóbbi majd egy évszázada, 1849-ben. Ha meg akarjuk érteni, milyen feladat elé kerültek a Vár újjáépítői, vissza kell pillantani erre a régmúltra.

Az ozmán birodalom aranyalmája

Mint minden gyerek tudja; 1541-ben Buda csellel került Szolimán szultán kezére. (A hálaadó szertartás közben halt meg a híres Gül Baba, akinek azután a koporsóját — úgy beszéli el a krónika — a szultán is vitte.)

A Vár a 145 évig tartó török uralom alól véres harcok árán szabadult fel, de közben is vagy hat ostromot élt át, 1578-ban pedig villám csapott lőporraktárába, ami ugyancsak sérüléseket okozott.

A budai Vár valamikor európai jelentőségű központ volt. Zsigmond a lengyel—velencei viszályban folytatott békítő tárgyalások idején három királyt, 13 herceget, 21 gróft, 1500 lovagot, 11 püspököt és három hercegérseket látott vendégül új, remekbe készült palotájában, 3000 szolgálával együtt.

Mátyás tovább szépítette a palotát és olyan udvarra fejlesztette Budát, amely méltán versengett a reneszánsz legnevezetesebb kulturális központjaival. Feljegyzések szerint Buda olyan lenyűgöző hatással volt az egyik török követre, hogy gyakorlatlót diplomata létre is „belesült” beszédbe. Ezt is írja a krónika: „A királyi palota, melybe a vizet ólomcsáveken vezették, nagyságra nézve legalább négyszer akkora lehetett, mint a mai” (a Ferenc József korabeli).

A palotát övező utcák is „világszínvonalúak” voltak, Mátyás király törvényt hozott: amelyik polgár nem gondozza, nem tartja jó karban a házát, attól elkobozza. Élt is ezzel a jogával, állítólag tucatnyi esetben. S hogy az utcák mindig ragyogó tiszták legyenek, köztisztasági felügyelőt nevezett ki, úgy hívták: a szemétgróf — tudniillik gróf volt az illető —, de főleg németül becézték: a Mistgraf.

És jaj volt annak, aki rossz minőségű árut hozott forgalomba. „...a sületlen kenyeret áruló zsemlyéssel igen furcsán bántak el, nevezetesen emelvényről pocsolyába taszították.” (Budapest története, írta dr. Göcz József 1896.)

1686-ban az egyesült keresztény seregek — körülbelül 20 ezer magyar volt a mintegy 90 ezres osztrómló seregben — Károly lotaringiai herceg és Miksa Emánuel bajor választófejedelem vezetésével körülvették Budavárát, amelyet Evlia Cselebi, a híres utazó „az ozmán birodalom aranyalmájának” dicsért. A török vezér, az agg Abdurrahman basa volt.

Egyetlen lakhely sem találtatott

Hogy miként folyt le az ostrom, arról szóljon egy régi leírás részlete:

„...az ágyúzás és a tüzes golyókkal való lövöldözés következtében a várfal keleti és észak-

keleti oldalán mély repedések, tágas hézagok keletkeztek, bent az utcákban számos ház lángba borult... A törökök sorra fölgújták aknáikat, puskaporos zsákokat dobálnak az osztrómlók nyakába, ami természetesen a tűz terjesztését kegyetlenül elősegíté... Károly herceg vívósáncokat ásatott, hogy ezeknek védelme alatt biztosabban közeledhessenek a falakhoz... Gonzales Antal mázsányi golyókat lövetett a várba, egy tüzes golyó a pesti kapu táján levő fegyvertárba pattant... Másfél ezer ember életét oltá ki, a közelben lévő házak romhalmazzá váltak...

A törökök aknákat robbantottak fel, majd az osztrómlók által tapodott területen jó előre elrejtett puskaporos, kénes és egyéb

budai basa utódaival, aki — ha sikerül az ostromot elhárítani — a helyére lépett volna.

— Abdurrahman hősi halála után egy Csolak bég nevű janicsár vette át a parancsnokságot, ő lett volna a századik budai basa. Az ostrom alatt a császár fogóságába esett, és fogolyként Bécsbe került, ahol azonban váratlan karriert csinált, császári szolgálatba lépett, a Zunkenberg nevet vette fel, és császári tábornokként halt meg.

Rengeteg tárgy emlékeztet az 1686-os ádáz harcra. Sok ezer, az akkori harcokból maradt golyót találtak a Várban, az öklömnnyitől az ötven centiméter átmérőjű golyókig.

„A Vár házai úgy égtek, mint üres koponyák, amelyekbe gertyát dugtak” — írja az akkori krónika.

A lakosság később kőbányaként használta a romhalmazt. Ingyen telket kapott, aki eltakarította a romokat, és házáépítésre vállalkozott.

Főleg az 1686-i ostrom során lett rommá Zsigmond és Mátyás várnegyede, palotája.

Új palota építésére csak Mária Terézia uralkodása alatt került sor: A Pozsonyi Híradó 1787-ben írja: „A budai Vár helyreállítására sok drága eszközöket hordanak le Bécsből.”

Egyik akkori híradás arról tudósít, hogy „az utcákon 17 lámpa tündéri fényt árasztott”. Repeceolajban kis kanóc égett a szélvédő üvegek alatt.

Hentzi és Clark Ádám

1849 májusában ismét pusztító harcok színhelye lett a budai Vár, Görgey Artur előbb tüzérsgelg lötte a palotát, majd rohammal foglalta el, minthogy a várnegyedből visszavonult osztrákok egy csoportja ide húzódtak vissza. Az épületek, a berendezések nagy része elpusztult, a Mária Terézia korabeli palota a földszinti boltozatig kiégett, a középső szárny tetőzete elhamvad, a palotában csak két tűkör maradt sértetlen.

Az osztrák parancsnok Hentzi Henrik tábornok volt. A csatában súlyosan megbesült, meghalt. Alnoch von Edelstadt császári ezredes még be akarta váltani parancsnoka ígérését, a Lánchíd felrobbantását. Ezt — így állítják és bizonygatják a történészek — Clark Ádám, a Lánchíd alkotója hiúsította meg: összetörte a budai hídfőnél a szivattyúkat, a víz beszivárgott, a lőpor átmedvedett, a robbantás nem sikerült, sőt a tűzknát meggyújtó ezredes életébe került a merénylet. Horváth Mihály, a híres történetíró közli: „A vandál tett végrehajtója életével lakolt, hullája megcsönkítva s félig megégve találtatott a hídfő mellett.”

Még egy sikertelen robbantásról tud a budai Vár krónikája: 1895-ben Szeless Adorján hírlapíró a Szent György téri Hentzi-emlékművet akarta felrobbantani. Ez sem sikerült. 1898-ban aztán — közkívánatra — eltávolították az emlékművet.

György István

(Folytatjuk.)

Budavár az 1686-os ostrom idején.

gyúlékony anyaggal töltött hordók, fazekak és zsákok közé dobtak tüzet... A kegyetlen látványtól megrendülve az alantabrról fölfelé nyomuló csapatok fölocsudva örült vakmerőséggel rohantak a falakra, ily ádáz tusa között tűzte föl ott az első keresztény zászlót egy győri hajdú. Romba dőltek házak, ég felé meredő csupasz falak, egyetlen lakhely sem találtatott. Buda teljesen kivetkőzék Mátyás király korabeli alakjából.”

A kulcs és a századik basa

Az ostrom alatt fegyverszüneti alku is folyt. Abdurrahman kijelentette: ha Buda keresztény kézre kerül és ő életben marad, a szultán bizonyára selyemzsinórt küld neki. „Ezt a helyet nem adhatom át, ez Törökország kulcsa” — mondta.

(Mellesleg az ostrom során nemcsak ez az átvitt értelemben vett kulcs veszett el; elvesztek Buda egyéb kulcsai is. Nem volt mivel bezárni a nyitott várkapukat. Budán nem volt megfelelő lakat. „Legfelsőbb hely” közbelépésével Bécsből gályán hoztattak harminc nagy lakatot...)

Az 1686-i ostrom emlékeit ma is őrzi a budai Vár; és nemcsak az osztrómló seregeket, hanem azoknak a törökökét is, akik állhatatosan, halált megvető bátorsággal az utolsó pillanatig tartották magukat. Jelképes sírjukat ma is tiszteletben tartják, akár csak Abdurrahman nevét, aki a csatában elesett, így „menekülvén meg” a szultán büntetésétől.

Ha már róla szólnak, hadd említsünk meg egy epizódot, amelyet Gerő Győző, a Vár egyik régésze nyomozott ki. Ő tárta fel 1961-ben, beható előtanulmányozások után — a mai Színház utca 5—7. szám alatt — az egykori, fűtőberendezésekkel ellátott basapalota maradványait. (Ez amolyan „szolgálati lakása” lehetett a budai basáknak.) Eközben jött rá arra, hogy mi lett Abdurrahman, a 99.